

Türkiye’de Kadın Hakları: 2010 Yılı Sonrası Hükümet Programları ile Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları Üzerine Bir İnceleme

Duru ŞAHYAR AKDEMİR¹

Öz

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi
11.01.2023

Kabul Tarihi
15.03.2023

DOI
10.53306/klujfeas.1232420

Türkiye’de kadın haklarının gelişimi, dünyadaki gelişmelere de paralel olarak uzunca bir süredir devam etmektedir. Uluslararası mevzuatta ortaya çıkan temel belgelerle birlikte Osmanlı Devleti’nden bugüne taşınan birikimler Türkiye’de kadın hakları konusunun gündeme gelişinin temellerini teşkil etmektedir. Diğer taraftan hakların korunması için söz konusu hak taleplerinin açıkça ortaya konulması ve her bir talebin kendine bir politika kapsamında yer bulması gerekmektedir. Temel bir talebin politika halinde ele alınması ve politika sürecinin izlenmesi için resmi politika belgeleri arasında yer alan “hükümet programları” incelenebilir. Çünkü “hükümet programları” temel toplumsal taleplerin hükümet nezdinde ne şekilde algılandığını göstermektedir. Bu belgeler hükümetler açısından “yol haritası” niteliğine sahip belgelerdir. Bu çerçevede çalışma kadın hakları konusunu temel kamu yönetimi belgeleri özelinde incelemeyi amaçlamaktadır. “Kadın” konusunun insan hakları boyutuyla ele alındığı çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi şeklinde gerçekleştirilen çalışmada son 12 yıllık süreç dikkate alınmıştır. 2011 yılından bugüne yayınlanan hükümet programları ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları kadın hakları bağlamında analiz edilmiş ve kadın haklarının korunması için daha kapsamlı politikalar geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: kadın, kadın hakları, insan hakları, kamu yönetimi,

hükümet programları

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, dsakdemir@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2374-9770

Women's Rights in Turkey: A Review on Government Programs and Presidential Annual Programs After 2010

Duru ŞAHYAR AKDEMİR²

Abstract

The development of women's rights in Turkey has been going on for a long time as in the world. The issue of women's rights in Turkey has emerged as a result of both international legislation and the experiences carried from the Ottoman Empire to today. On the other hand, to protect rights, claims must be clearly stated and each claim must be covered by a policy. "Government programs", which are among the official policy documents, can be examined to address a basic demand as a policy and monitor the policy process. Because "government programs" show how basic social demands and claims are perceived by the government. These documents are documents that have the quality of a "road map" for governments. In this context, the study aims to examine women's rights in terms of basic public administration documents. A qualitative research method was used in the study, in which the issue of "women" was handled with the dimension of human rights. The last 12-year process was taken into account in the research, which was carried out as a document review. Government programs and Presidential Annual Programs published since 2011 have been analyzed in the context of women's rights. It was concluded that more comprehensive policies should be developed for the protection of women's rights.

Keywords: woman, women's rights, human rights, public administration, government programs

Article Type

Research Article

Application Date

11.01.2023

Acceptance Date

15.03.2023

DOI

10.53306/klujeas.1232420

² Asst. Prof., Faculty of Economics, Department of Political Science and Public Administration, dsakdemir@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2374-9770

Giriş

“Ya dertlisin, ya sevdalı...
Eşsiz kalmış keklik misin?
Uçamazsın, sekemezsin.
Alan almış, satan satmış
Beşik kertmesi başın bağılı
Başını alıp gidemezsin!
Yavru kuşum, bu sendeki güzellik
Başlık mıdır, harçlık mıdır babana!
Değerini biçen biçmiş
Kız evlatsın, egeceksin boynunu
Şerbetini içen içmiş
Davul zurna gideceksin yabana!”³

Türkiye’de kadın haklarının gelişimi, Osmanlı’nın son dönemine dek uzanmaktadır. Tanzimat’la başlayan modernleşme hareketleri kısmen kadınları da etkilemiş, eğitim konusunda birtakım yenileşmelerle birlikte kadınların toplumsal konuları konusu tartışılır hale gelmiştir. Kadınlar, çıkardıkları dergiler ve gazeteler ile seslerini çıkarmaya başlamışlar ve nihayetinde de örgütlenerek sivil toplum kuruluşları içinde varlık mücadelesi vermişlerdir. Kadınların hak ve özgürlükler için verdikleri mücadele Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. 1924 tarihi Cumhuriyetin ilk Anayasası seçme ve seçilme hakkını kadınlara tanımamış, kadınlar bu hakka 1934 yılında sahip olabilmişlerdir. Yine Medeni Kanun’da yer alan bir takım ataerkil ifadelerin değiştirilmesi için de uzunca bir dönem beklenmesi gerekmiştir. Ayrıca uluslararası alanda ortaya çıkmış olan “Pekin Deklarasyonu”, “Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” (CEDAW) ile “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” (İstanbul Sözleşmesi) de diğer tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kadınların hak mücadelesinin gelişmesine hem kaynak hem de alan teşkil etmiştir. Kadınların temel hak ve özgürlükler konusundaki mücadeleleri halen devam etmektedir.

Hükümet programları ve yıllık programlar resmi politika belgeleri olup mevcut sorunlar ve çözümleri hakkında politikaların, planların ve stratejilerin yer aldığı temel kaynaklardır. Bu çerçevede hükümetin ilgili konular hakkında temel vaatlerini öğrenmek, hükümetin hangi politikalara ağırlık verdiğini ve sorunlara yönelik ne şekilde bir çözüm yolu izlemeyi hedeflediğini görmek için hükümet programlarına ve yıllık programlara bakmamız gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmanın temel araştırma soruları şöyledir: Günümüzde kadın hakları özelinde yaşanan sorunlar siyasi belgelere ne şekilde yansımaktadır? Kadın hakları konusunda ortaya konulan sorunların çözümüne ilişkin geliştirilen öneri ve stratejiler nelerdir?

Bu çalışmanın amacı son 12 yıllık süreçte hükümet programlarında ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programlarında yer alan “kadın” konusunun insan hakları perspektifinden incelenmesidir.

³ Rifat Ilgaz’a ait “Sarı Yazmalı” adlı şiir için bkz: Ilgaz, 2015, s. 17-18.

Çalışmada bu sürecin ele alınmasının nedeni yönetim sistemindeki değişiklikleri de dikkate alarak bir araştırma yürütmektir. Çalışmada bir nitel araştırma yöntemi olarak doküman incelemesi yapılmıştır. Nitel araştırmada yer alan veri toplama tekniklerinden biri olarak “doküman incelemesi” bilgi barındıran kaynakların incelemesidir. Bu kaynaklar arasında kitaplar, dergiler, yönergeler, stratejik planlar, mahkeme kayıtları, resmî belgeler bulunmaktadır. Bu tekniğin “incelenecek dokümanlar kapsamında” “ikincil kaynak analizi” olduğu ifade edilmektedir (Sığırı, 2018, s. 77). Saruhan ve Özdemirci (2011, s. 240) doküman incelemesi çerçevesinde gerçekleştirilecek araştırmalara “mahkeme bilirkişi raporlarındaki erkek egemen dil”, “şirket yazışmalarında politika, misyon, vizyon kavramlarının kullanılış sıklığı ve şekli” gibi örnekler vermektedirler. Yazarlar ayrıca bu tekniğin güvenilir verilere dayandığını, “uzun süreli analize” uygun olduğunu ve maliyetinin diğer bazı tekniklere oranla düşük olduğunu belirtmektedirler. “Yanlı davranma”, “eksik ve yanlış” belgelere erişme ihtimalleri ile “veri kodlamanın zorluğu” ise bu tekniğin zayıf tarafları olarak sıralanmaktadır (Saruhan ve Özdemirci, 2011, s. 240).

Araştırma kapsamında elde edilen veriler insan hakları ve kadın hakları konularıyla birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir. Günümüzde kadınlara yönelik sorunların başında “kadına yönelik şiddet”, “temsilde eşitsizlik”, “temel hak ve özgürlüklere erişmeme” gelmektedir. Bu sorunlar araştırmaya konu olan belgelere yansımış olmasına rağmen belgelerde sorunlara yönelik “hak temelli bir yaklaşım” ortaya konulmadığı görülmüştür. Belgelerde yer alan sorunların çözümüne yönelik geliştirilen öneri ve stratejilerin ise kadını araçsallaştıran ve kadına toplumsal bakımdan eşit bir konum vaat etmeyen tasarımlar olduğu bulgusuna erişilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde kadın haklarının dünyada ve Türkiye’de gelişimi konularına değinilmiştir. İkinci bölüm, kamu politikası ve kadın konusuyla ilgilidir. Bu bölümde hükümet programları ve Cumhurbaşkanlığı’na ait yıllık raporlar ele alınmıştır. Bu raporlarda kadın ve kadın hakları konusunun ne şekilde ele alınmış olduğu incelenmiştir. Son bölümde ise konuya ilişkin değerlendirmeler paylaşılmıştır.

1. Türkiye ve Kadın Hakları

Türkiye, bulunduğu coğrafya içinde değerlendirdiğimizde bizlere essiz bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye dini normların devlet işlerini belirlememesi anlamında laiklik ilkesini asli bir kurucu unsur olarak belirlemiş “tek Müslüman ülke” ve 1926 yılında yapmış olduğu değişikliklerle “Şeriat kurallarını” kaldırmış “ilk ülke” olmuştur (Abadan-Unat, 1982, s. XIII). Bu örneklerin yanında -her ne kadar kadınlar hiçbir dönemde erkeklerle aynı haklara sahip olamamışlarsa da- eski Türk boylarında kadınların devlet yönetimine erkeklerle birlikte katıldığı ve değer gördüğü de bilinmektedir (Alp, 2019, s. 42-43; Acar, 2019, s. 396-399). Ancak Türkiye’de mevcut durum ele alındığında bu gelişmeler kadınların erkeklerle eşit bir şekilde toplumsal yaşama katılmaları konusunda yeterli olamamıştır. Kadınlarla ilgili eğitim, şiddet, erken yaşta evlilik gibi birçok konu ülke gündemini uzun zamandır meşgul etmektedir. Bu bölümde kadın hakları konusunun dünyadaki ve Türkiye’deki gelişiminden söz edilecektir. Kadın haklarının hem dünyada hem de ülkemizde gelişimi kapsamlı bir konudur ve bu konuda çok sayıda önemli eser mevcuttur. Çalışmanın kısıtı itibarıyla tüm bu konulara yer verilmesi mümkün değildir. Çalışmada ilgili konular sadece giriş niteliğinde aktarılacak ve Türkiye’deki gelişimi karşılaştırmalı olarak anlayabilmek için konuya genel hatlarıyla yer verilecektir.

1.1. Kadın Haklarının Gelişimine Kısa Bir Giriş

“Kadınların En Güzel Tarihi” adlı eserde Héritier (2014, s. 8-9), atalarımızın “insan da dâhil olmak üzere hayvanlar âleminin tamamı için geçerli olan cinsiyet farklılığını” keşfetmeleriyle ayrı ve benzer şeyleri kategorileştirmeye başladıklarını ifade etmektedir. Bu kategorileştirme yanında “olumlu ve olumsuz” ile “üstün ve aşağı” gibi sıfatları da barındırmıştır. Kadın, olumsuz ve aşağı erkek ise olumlu ve üstün olacak şekilde niteliklerle donatılmıştır. Yazar, kadın ve erkekler arasında yapılan bu ayrımcı tutumların kaynağı konusunda farklı bir yorum getirmektedir. Bu yoruma göre, her şey kadınların sahip olduğu “çocuk doğurmanın sağladığı müthiş ayrıcalık”tan kaynaklanmaktadır. Ona göre kadının “kendisiyle aynı şekli taşıyan bedenler taşıması” makuldür. Ancak burada şaşırtıcı olan kadının “farklı şekilli bir beden” ortaya çıkarmasıdır. Yani kadın, bir kız dünyaya getirebilir, bu durum olağandır. Ancak nasıl olur da kadın bir erkek dünyaya getirebilir? Erkekler neden bunu yapamamaktadır? Bu durumun atalarımızın akıl sınırlarını zorlamış olduğunu belirten Herieter (2014, s. 11) söz konusu duruma şöyle bir yanıt devşirildiğini söyler: “Bu farklı şey onların içine dışarıdan yerleştirilmiştir. Çocukları kadınların içlerine yerleştiren erkeklerdir.” Bu noktada yazar, peki erkekler, kadınların doğurduğu erkek çocukların kendi çocukları olduğunu nasıl bileceklerdir? diye sorar. Bunun çözümü ise *kadınların sahiplenilmesidir*. Sahiplenilen kadınların özgürlükleri çocuk yaşta alınmış ve kadınlar kendi kaderlerini belirleyemeyen, eğitime erişemeyen bir meta haline getirilmiştir (Herrieter, 2014, s. 11-12). Herrieter (2014, s. 13), insanların halen kendisinin “arkaik egemenlik modeli” olarak adlandırdığı bu modele uygun yaşam sürdürdüklerini ifade etmektedir. Aktarılan bilgilere bakılırsa kadın ile erkeğin arasındaki eşitsizliğin kaynağı çok eskiye dayanmakta ve aslında varoluşsal bir farklılıktan kaynaklanmaktadır. Peki, kadınlar ne yapmıştır? Bu duruma karşı nasıl durmuşlardır?

Kadın hareketleri konusunda karşımıza çıkan ilk gelişme 1791 senesinde Olympe de Gouges tarafından hazırlanmış olan “Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirisi” adlı metindir. Fransız devrimi ve devrimin meyvesi olan “Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” akabinde De Gouges’i tekrar bir belge kaleme almaya iten olay, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nde yer alan hakların sadece erkekler tarafından kullanılabilmesi olmuştur (ayrıca bkz: Berktaş, 2018, s. 90). De Gouges, Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirisinin giriş kısmında sosyal sorunların ve “yönetimlerin yozlaşmasının” sebebinin “kadın haklarının bilinmemesi, unutulması veya küçük görülmesi” olduğunu ifade etmiştir. Bildirinin ilk maddesi de “kadın özgür doğar ve haklar bakımından erkekle eşit yaşar” şeklindedir (De Gouges, 2019, s. 30-32). Dördüncü maddede de De Gouges (2019, s. 35) kadının haklarının kullanmadaki engelin erkek baskısı olduğunu belirterek söz konusu engelin “doğanın ve aklın kanunları” ile kaldırılması gerektiğini dile getirmektedir. İdam sandalyesine çıkan kadının kürsüye de çıkabileceğini ifade eden De Gouges (2019, s. 41-43), kadınların haklarının teminatının kamu yararına olduğunu da belirtmektedir. Ancak bilindiği gibi Olympe De Gouges’in bu çabası karşılıksız kalmamıştır, kendisi giyotine gönderilerek idam edilmiştir (Berktaş, 2004, s. 6).

Kadın hareketleri konusunda karşımıza çıkan bir başka gelişme 1848 yılında Seneca Falls’da gerçekleşen kadın kongresidir (Abadan-Unat, 1982, s. 2). Amerika’da köleliğin kaldırılması ile aynı zamana denk gelen “Seneca Falls” toplantısında bir araya gelenler “The Declaration of Sentiments” adlı belgeyi ilan etmişlerdir. Elizabeth Cady Stanton liderliğinde gerçekleşen bu

buluşma, “tarihte kayda geçen ilk örgütlü kadın hakları ve kadınların eşit oy hakkı savunusu” olmuştur (Sancar, 2020, s. 36). Bu buluşmanın arkasında yatan temel motivasyon ise 1840 senesinde “Esaretin Kaldırılmasıyla İlgili Kongre”ye katılmak isteyen Amerikalı kadınların kongreye alınmaması olmuştur (Michel, ty, s. 63) Ortaya çıkan belgede tarih boyunca erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurdukları; erkeklerin kadın haklarını kısıtladıkları, kadınların haklarını gerçekleştirmelerini engelledikleri ifade edilmiştir. Kadının elinden mülkiyet hakkının, seçme hakkının, katılım hakkının, eğitim hakkının alındığı belirtilmiştir. Yine evli olan kadınların “medeni hukuk” karşısında “ölü” sayıldıkları da belgede yer alan bir başka husustur (http-1; Şeren Kurular, 2018, s. 96).

18. yüzyılı takiben kadın hakları ve feminizm⁴ konusunda önemli eserler de ortaya çıkmıştır. Berktaş (2004, s. 6; 2018, s. 90) henüz 1700 senesinde Astell’in “Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor? Çünkü kadınlar, erkeklerin tutarsız, belirsiz, bilinmeyen, keyfi iradelerine tabi olduklarına göre, bu, kölelik durumu değil de nedir?” ifadesinde bulunduğunu aktarmaktadır. Yine 1792 tarihinde “Kadın Haklarının Savunması” adlı eseri yazan Mary Wollstonecraft, kitabında kadınlar ve erkekler arasında bir fark olmadığını ancak kadınların erkekler gibi eğitim alma fırsatları olmadığı için arkada kaldıklarını dile getirmiştir (Abadan-Unat, 1982, s. 3; Berktaş, 2004, s. 5; Sancar, 2020, s. 36). Sancar (2020, s. 36) Wollstonecraft tarafından ortaya konan görüşlerin ve “eşitlik anlayışının” “20. yüzyılın başına” dek kadın hakları mücadeleleri için esin kaynağı olduğunu ifade etmiştir. 1898 yılında “Kadın ve Ekonomi” adlı eseri yazan ve eserinde cinsiyet rolleri üzerinde duran “Charlotte Perkins Gilman” da evliliklerde temel sorunun “kadının ekonomik bağımlılığı” olduğunu dile getirmiştir (Abadan-Unat, 1982, s. 2).

1848 yılında Seneca Falls da gerçekleşen buluşmanın ardından Amerika’da “kadınların oy hakkı mücadelesi” başlamıştır (Şeren Kurular, 2018, s. 96). Oy hakkı mücadelesi zamanla yerini başkaca hak taleplerine bırakmış olsa kadın haklarına dair verilen mücadelenin zamanla yavaşlamış olduğu belirtilmektedir. Sancar (2020, s. 37) bu dönemde gerçekleşen hem de büyük katılımı gerçekleşen toplantıların; örneğin 1878 yılında gerçekleşen “I. Uluslararası Kadın Hakları Kongresi”, 1888 senesinden itibaren toplanmaya başlayan “Uluslararası Kadın Konseyi” toplantıları, 1892 yılında gerçekleşen “I. Uluslararası Feminist Kongre” gibi etkinliklerin evrensel nitelikli bir etki ortaya koyamadıklarını dile getirmektedir.

Bu genel nitelikli olayların yanında kadın hareketi her bir ülkede farklı seyir izlemiştir. Michel (ty, s. 63) İngiltere’de Josephine Butler isimli kadının “zorunlu sağlık kontrolü” için mücadele vermiş olduğundan, 15 yıllık mücadele sonucunda 1880 senesinde konuya ilişkin yasal bir düzenlemenin gerçekleşmiş olduğundan söz etmektedir. Ancak İngiltere’de bunlar olurken Almanya ve İsveç’te kadınların daha ziyade “evlilik yaşamı ve aile” konusunda mücadeleler verdikleri belirtilmiştir. Bu dönemde Almanya ve İsveç’te kadınların “evlilik dışında çocuk sahibi olma hakkı”, “evlilik kurumunun değişmesi” gibi talepleri söz konusu olmuştur. Fransa’da da durum farklı gelişmiştir. Bu dönemde Fransa’da kadınlar örgütlenmeye

⁴ Feminizm konusunda farklı tanımlamalar yapılsa da bu çalışma kapsamında dikkate alınan tanımlama Bell Hooks’a aittir. Hooks (2019, s. 9), “Feminizm Herkes İçindir” adlı eserinde “Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir.” ifadesinde bulunmaktadır.

çalışmışlar, anti-feministlerle tartışmalar içine girmişlerdir. Fransa’da bu dönemde “Kadınların Gazetesi” adlı basın organı tarafından “kadın hakları ve görevleri bildirisini” hazırlanmış, 1869 yılında “Kadın Hakları Derneği” kurulmuş ve bu dernek “Kadın Hakları” adlı dergi çıkarmaya başlamıştır (Michel, ty, s. 64). Siyasal haklar ve özellikle de oy hakkı konusunda çalışmalar yapacak bir dergi ise 1881 yılında kurulmuştur. “Kadın Yurttaş” isimli derginin “süfrajelerin ilk yayın organı” olduğu ifade edilmektedir (Michel, ty, s. 65). Bu doğrultuda Sancar (2020, s. 37) tarafından da ortaya konulduğu gibi “19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında” gözlenen “Kuzey Atlantik feminizmi” kadınların kendilerini aile ve annelik arasına sıkıştıran ve onları kamusal yaşamın dışında bırakan eril düşünceye karşı bir duruş şeklinde gerçekleşmiştir.

Peki, bu dönemde Osmanlı Devleti’nde neler olmaktadır? Bu gelişmeler yeni kurulacak Türkiye Cumhuriyeti’ni nasıl etkileyecekti?

1.2. Türkiye’de Kadın Haklarının Gelişimine Genel Bir Bakış

Tarihsel olarak ele alındığında Osmanlı Devleti öncesinde kadınların toplumsal yaşam içindeki konumları onların yaşamın birçok alanına dâhil olduğunu göstermektedir (Konan, 2011, s. 161). Doğramacı (1985, s. 111), “Orhon Kitabelerine” atıfla kadınlara ve kız çocuklarına verilen değer dönemin diğer toplumlara kıyasla oldukça fazla olduğunu ifade etmektedir. Tekeli (1982, s. 376) de Osmanlı öncesi göçebe topluluklarında kadınların erkeklerle kıyaslandığında “daha düşük bir statüye sahip olmalarına” karşın “tüm toplumsal faaliyetlere” dâhil olduklarını; kadınların savaşa katıldıklarını, karar alma süreçlerine katıldıklarını belirtmektedir. Bu durumun Osmanlı’nın “Bizans kurumlarının etkisi altında kalmasıyla” değişime uğradığını ifade eden Tekeli (1982, s. 377) özellikle Bizans’tan harem alınmasıyla kadının toplumsal statüsünde önemli değişiklikler yaşandığını aktarmaktadır. Doğramacı (1985, s. 111) da benzer şekilde “Bizans ve İran etkisi” sonucunda ortaya çıkan harem sisteminin kadının konumunu değiştirdiğini ve onu “dört duvar arasına” hapsederek metalaştırdığını dile getirmiştir. Ayrıca İslamiyet’in de kadın ile toplumsal yaşamın ayrılması gerektiği şeklinde yorumlanmasıyla Tanzimat’a kadar sürecek dönemde kadınların toplumsal yaşamdan dışlandıkları, kılık kıyafetlerine kendilerinin karar veremedikleri, çalışma yaşamına katılmadıkları görülmektedir (Tekeli, 1982, s. 377). 1800’lerin sonu ile 1900’lü yılların başında ise Osmanlı Devleti’nde geçerli olan görüş kadınların daha iyi anne olmaları için eğitilmeleri gerektiği görüşü olmuştur. Bu dönemde devrin genel yapısına da uygun olarak erkeklerin “evi geçindiren” ve kadınların da “ev bakımını üstlenen” kişi olarak konumlandırıldığı ifade edilmiştir (Çakır, 2008). Bu görüşün birtakım değişikliklerle Cumhuriyet’in kurucu ideolojisinde de yer aldığı belirtilmektedir (Berktaş, 2018, s. 92-93).

Kadın hareketleri açısından ise Osmanlı’nın son dönemlerinde başlayan ve 1935’te sonlanan “birinci evre” “feminist dalga” hareketleri ve 80’lerden itibaren de ikinci dalga feminist hareketleri karşımıza çıkmaktadır. Söz edilebileceği belirtilmektedir (Toprak, 2022, s. 461-471). İlk dalga kadın hareketlerinin Osmanlı Devleti’nde gerçekleşen modernleşme hareketleriyle ve özellikle de II. Meşrutiyet ile birlikte gündeme geldiği görülmektedir. Bu hareketlerin ortaya çıkışında hürriyet fikrinin gelişmesinin büyük etkisi olduğu gibi savaş nedeniyle erkek nüfustaki azalmanın ve dolayısıyla kadının metazori bir şekilde toplumsal yaşama katılmasının da etkisi olmuştur (Toprak, 2022, s. 1). Bu etkenler neticesinde kadınların

toplumsal istemlerde buldukları ve hak mücadelesine başladıkları görülmektedir. Sancar (2020, s. 92), 1868 ile 1908 yılları arasında gerçekleşen gelişmelere bakarak bu dönemin kadınlar açısından “kendilerini ispat dönemi” olduğunu ifade etmektedir. 1908 ile 1922 arasındaki dönemin ise “kadın hakları” konusuyla ilgili “somut taleplerin” gündeme geldiği bir dönem olduğu belirtilmektedir. Çakır (2021, s. 59) bu bağlamda iz sürmek için en elverişli kaynakların ise “kadın dergileri ve dernekleri” olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede ilk döneme ait karşımıza çok sayıda dergi ve gazete çıkmaktadır. Bu yazılı basın araçlarının bir kısmının erkekler tarafından çıkarılmış olduğu not düşülmelidir.⁵

Kadın dergiciliğini başlatanların erkekler olduğunu belirten Çakır (2021, s. 60) bu yayınların temel hedefinin “kadınların rol ve sorumluluklarını gündeme taşımak” olduğunu ifade etmiştir. Yayın tarihine göre ilk kadın dergisi sıfatına haiz olan gazete “Terakki Mukadderat” olmuştur. 1869 yılında yayımlanan gazete, eleştirel kadın mektuplarına yer vermiştir (Çakır, 2021, s. 61). Dergilerin okur mektupları yayınlamaları, bu mektuplarda yer alan konuların “tartışmaya” açılmasına ve dolayısıyla da gündeme taşınmasına yol açmıştır. Bu bağlamda okur mektuplarına yer verilmesi büyük önem taşımaktadır (Çakır, 2021, s. 407). Söz konusu dergiyi 1875 yılında yayın hayatına başlayan “Vakit Yahud Mürebbi-i Muhadderat” ve “Ayine” isimli dergiler izlemiştir. 1880’de yayına başlayan “Aile” adlı dergi ile 1883 yılında yayınlanmaya başlayan “İnsaniyet” adlı dergi de kadınları bilinçlendirme gayreti içinde olan dergiler olarak tanımlanabilir. Aynı yıl “Hanımlar” adlı dergi de yayın hayatına başlamıştır. Bu dergide önceki dergilere kıyasla daha çok kadınların yazdıkları yazılara yer verilmiştir. Bu dönemde karşımıza çıkan “sahibi kadın olan” ve sadece kadınların yazılarına yer verilen ilk kadın dergisi ise “Şüküfezar” adlı dergi olmuştur. 1887 yılında da daha çok eğitim konusuna odaklanan “Mürüvvet” dergisi yayın hayatına başlamıştır. 1895 yılında ise “en uzun süreli kadın dergisi” olarak tanımlanan “Hanımlara Mahsus Gazete” yayımlanmaya başlamıştır. Yine “Hanımlara Mahsus Malumat” ve “Aleml-i Nisvan” adlı dergi de bu dönemde ortaya çıkmış olan diğer yazılı basın ürünleri olmuştur (Çakır, 2021, s. 63-73; Sancar, 2020, s. 92-95).

II. Meşrutiyet’in ilanıyla yayın hayatına başlayan dergiler “Demet”, “Mehasin” ve “Kadın” adlı dergilerdir. “Mehasin” adlı derginin 1908 yılında yayınlanmaya başlayan ve “renkli ve resimli” olarak yayınlanan ilk kadın dergisi olduğu ifade edilmektedir (Çakır, 2021, s. 74,77). Bu

⁵ Bu dönemde Osmanlı’da modernleşme neticesinde ortaya çıkan ve görüş ile düşünceleriyle kadın hareketini, kadınların eğitim almalarını destekleyen bir grup erkekten söz etmek gerekmektedir. Bu erkeklerin kadınların geri kalmışlıklarına odaklandıkları ve modern yaşama uyum sağlayamayan kadınlar üzerinden tartışmalar yürüttükleri ifade edilmektedir. Bu tartışmaların seyrinin sadece kadınların erkeklerle aynı şekilde modernleşmesi ya da erkeklere ayak uydurması olmadığını bunun yanında “modern bir aile modeli” konusunun da öne çıkan bir mesele olduğunun belirtilmesi gerekmektedir (Sancar, 2020, s. 85). Bu dönemde özellikle Namık Kemal’in düşüncelerin toplum üzerinde tesiri olduğunu ifade eden Sancar, (2020, s. 85-86) Kemal’in kızların okula gitmeleri gerektiğini, “iyi yetişmiş kadınların iyi yetişmiş çocuklar” anlamına geldiğini dile getirmiş olduğunu aktarmaktadır. Yine bu dönemde İslamiyet ve kadın arasındaki ilişki üzerinde de önemli tartışmalar yürütülmüştür. Bu tartışmaların bazılarında kadının geri kalmışlığının sebebinin İslam dini olduğu belirtilirken diğer görüşte olanlar geri kalmışlığın nedeninin din değil de yanlış alışkanlıklar ya da birtakım adetler olduğunu dile getirmiştir (Sancar, 2020, s. 87-89).

dergilerin dışında aynı dönemde “Güzel Prensler”, “Genç Kadın”, “Kadın Duygusu”, “Türk Kadını”, “Seyyale” gibi birçok dergi de çıkarılmıştır. Ancak bu dönemde en etkili olan kadın dergisi, “Kadınlar Dünyası” olmuştur. Derginin “feminist” bir yaklaşıma sahip olduğu ve kadınların insan hakları için sesini çıkaran bir yayın aracı olduğu belirtilmektedir (Sancar, 2020, s. 95). “Kadınlar Dünyası” dergisi aynı zamanda “Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti”nin de yayın organı olarak kadın hakları mücadelesi vermiştir (Çakır, 2021, s. 80). Bu dergide yer alan tartışmaların toplumsal cinsiyet ekseninde ve eşitlik talebi şeklinde ortaya çıktığı ifade edilebilir (Çakır, 2021, s. 408).

Bu dönemde karşımıza çıkan derneklerin ise ilk sırada “hayır dernekleri” olduğu görülmektedir. Bu derneklere örnek olarak “Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti”, “Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Heyet-i Merkeziyesi, “Müdafaa-i Milliyeye Osmanlı Hanımlar Heyeti” sıralanabilir. Bu derneklerin dışında feminist hedeflere odaklanan dernekler de bulunmaktadır. Bu derneklere örnek olarak şunları sayabiliriz: “İttihak ve Terakki Kadınlar Şubesi”, “Kadınları Esirgeme Derneği”, “Teali-i Nisvan Cemiyeti”, “Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti”, “Osmanlı Cemiyet-i Hayriyye-i Nisaiyye”, “Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti”. Bu dernekler içinde “en radikal” olan derneğin “Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti” olduğu ve bu cemiyetin temel amacının da kadınların istihdam edilmelerinin ve ekonomik özgürlüklerine erişmelerinin sağlanması olduğu ifade edilmiştir (Toprak, 2022, s. 16-17). “Teali Nisvan Cemiyeti” de “İngiltere’deki süfrajet kadın hareketiyle” iyi ilişkiler içinde olan ve kadınların eğitimlerine odaklanmış olan bir başka dernekti (Toprak, 2022, s. 21; ayrıca bkz: Yılmaz, 2013). 1908 sonrasında ortaya çıkan ilk kadın derneği ise “Cemiyet-i İmdadiye” olmuştur. Bu derneğin “ilk kadın yardımlaşma derneği” olduğu ve askerlere giyecek temin ettiği belirtilmiştir. Yine “Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti” ile “İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi” de bu dönemde kurulmuş diğer derneklerdir (Toprak, 2022, s. 17). Ayrıca Selanik’te kurulan “Osmanlı Kadınları Şevkat Cemiyet-i Hayriyyesi”, “Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti” ve “Osmanlı Cemiyet-i Hayriyye-i Nisvaniyyesi” de dönem açısından önemli diğer derneklerdir (Toprak, 2022, s. 18).

Bu örgütlenmeler bir yanda dursun kadınların toplumsal yaşama katılmaları, çalışmaya başlamaları aslında daha önce de ifade edilmiş olduğu gibi büyük ölçüde savaşlar vasıtasıyla olmuştur. Erkeklerin büyük kısmının savaşa gittiği Balkan Savaşı ve ardından da I. Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı kadınların zorunlu olarak çalışmaya başlamalarına ve toplumsal yaşama katılmalarına yol açmıştır. Savaş koşulları içinde hükümetler de kadınların toplumsal yaşama katılmalarına olumlu yaklaşmıştır (Tekeli, 1982, s. 378). Bu dönemde kadınların istihdam edilmesiyle ilgili çalışan ve “Enver Paşa’nın eşi Naciye Sultan himayesinde” oluşturulan “Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyyesi” kurulduğu belirtilmektedir (Toprak, 2022, s. 5). Yine “Birinci Kadın İşçi Taburu” da orduda “geri hizmette” kadınların istihdam edilmesi amacıyla oluşturulmuş bir başka kurumdur (Toprak, 2022, s. 5). Tekeli (1982, s. 378) de Kurtuluş Savaşı ile birlikte kadınların siyasi mücadele içinde yer aldıklarını, siyasi toplantılara katıldıklarını ve hatta bu toplantılarda halka seslendiklerini aktarmıştır.

Tüm bu gelişmeler ve birikimlerle birlikte Cumhuriyet’in ilanına geldiğimizde bundan 3 sene sonra 1926 yılında Medeni Kanun’un ilanı ile karşılaşılacaktır. Medeni Kanun, önceki düzenle kıyaslandığında kadın ve erkek eşitliğine dayanan bir sistemin kapılarını açan ve bu

sistem içinde de kadına temel hak ve özgürlükler tanıyan bir niteliğe sahiptir (Kandiyoti, 2019, s. 74). Kanun, tanıdığı miras, boşanma gibi konulardaki eşitlikçi hak ve özgürlüklerin yanı sıra başka bir takım hak ve özgürlüklere de sınırlamalar getirmiştir (Tekeli, 1982, s. 380). Bu sınırlamalardan bazıları ailenin reisinin erkek olarak kabul edilmesi ve kadının çalışmasını erkeğin onayına bağlı kılan normlardır. Kadınlara Cumhuriyet'in ilk anayasası olan 1924 Anayasa'sında oy hakkı tanınmamış, kadınlar oy haklarına erişim için 1934 yılını beklemek durumunda kalmışlardır. Kadınların maruz kaldıkları bu durum Sancar (2020, s. 133) tarafından "kadın hakları söyleminden ideolojik, politik ve kültürel olarak ciddi bir kopuş" şeklinde yorumlanmıştır. 1930 yılında kadınlara "belediye seçimlerine", 1933 yılında "muhtarlık seçimlerine" katılma yani seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 1934 senesinde ise kadınlara "milletvekili seçme ve seçilme hakkı" verilmiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilen ilk seçimlerde 18 kadın parlamentoya girmiştir (Moroğlu, 2016, s. 297). Toprak (2022, s. 461) bu gelişmelerle birlikte feminist hareketin ilk döneminin tamamlanmış olduğunu belirtmektedir.

Kadın hareketinin ikinci dalgasının ise 1980'lerin ilk yıllarında ortaya çıktığı görülmektedir. Bu hareketin örgütlenmesine etki edenlerin "sol hareketi" kadın perspektifinden eleştiren genç kadınlar, yurtdışında eğitim alarak ülkeye dönen genç kadınlar ve "YÖK yasası" sebebiyle üniversiteden ayrılan akademisyen kadınlar olduğu ifade edilmektedir (Tekeli, 2004). Bu dönemde gerçekleşen mücadeleye yön veren iki önemli unsur bulunmaktadır. Tekeli (2004) bunlardan ilkinin batıda ortaya çıkan "kız kardeş" çalışmalarını ve eylemleri iken ikincisinin ise kadınların "kendi büyükannelerinin⁶ unutulmuş" tarihlerini fark etmeleri olduğunu söylemektedir. Aynı dönemde feminist perspektiften dergilerin çıkarıldığı, feminist eserlerin dilimize kazandırıldığı belirtilmektedir (Moralioğlu, 2012, s. 292). Toprak (2022, s. 467), 1985 yılında ilk olarak "Dünya Kadınlar Günü" kutlandığını ve CEDAW'ın uygulamaya geçirilmesi için dilekçe kampanyası gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Yine aynı zamanda "Medeni Kanun" için reform talebi de gündeme gelmiştir. Tekeli (2004), "Medeni Kanun Reformu"nun kadın hareketi içinde ilk sırada yer alan hedef olduğunu ifade etmiştir. Bu hedefe 2002 yılında yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun ile erişilmiştir. 1987 yılında "Feminist" adlı dergi yayın hayatına başlamış ve "Dayağa Karşı Dayanışma" adlı kampanya gerçekleştirilmiştir. 1988 yılında "Kaktüs" dergisi yayınlanmaya başlamış ve 1989 yılında da "Kadın Dayanışma Derneği" kurulmuştur. "Cinsel Tacize Hayır" kampanyası yine bu dönemde ortaya çıkmıştır. Türk Ceza Kanununun 438 sayılı⁷ ve Medeni Kanun'un da 159. sayılı⁸ Maddeleri de bu dönemde feminist hareketlerin etkisiyle değiştirilmiştir (Moralioğlu, 2012, s. 293-296). 1990 yılında "Çalışma ve

⁶ Bu konuyla ilgili olarak bkz: Osmanlı Büyükannelerinin Feminist Talepleri-Geçmiş Kısa Bir Bakış (Akkent, 1994).

⁷ "Irza geçmek ve kaçırarak fiilleri fuhşu kendine meslek edinen bir kadın hakkında irtikap olunmuş ise ait olduğu maddelerde yazılı cezaların üçte ikisine kadarı indirilir." (Türk Ceza Kanunu'nun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri, 106-11).

⁸ "Karı koca mallarını idare için hangi usulü kabul etmiş olursa olsun karı, kocanın sarahaten veya zimnen müsaadesi ile bir iş veya sanatta iştigal edebilir." (Resmî Gazete, 1992, s. 6).

Ancak 2001 yılında düzenlenen Medeni Kanun'da yer alan 192. madde bu konuda açık kapı bırakmaktadır. İlgili maddeye göre eşler meslek seçimi konusunda birbirlerinden izin almak zorunda değildir ancak meslek seçerken "evlilik birliğinin huzur ve yararı" göz önünde tutulmalıdır (Türk Medeni Kanunu, 2001).

Sosyal Güvenlik Bakanlığı” bünyesinde oluşturan “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü”⁹ ile sonraki yıl kurulan “Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı” kadın haklarının korunması açısından önemli gelişmeler olarak değerlendirilmektedir (Moroğlu, 2016, s. 298). Ancak “Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı”nın 2011 yılında kaldırılmış olduğu da buraya not düşülmelidir (Moroğlu, 2016, s. 300).

Bu gelişmelerle birlikte Türkiye’nin 1995 Pekin’de gerçekleşen Dördüncü Kadın Konferansı neticesinde ortaya çıkan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı’nı çekincesiz kabul etmesi oldukça önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. 1998 yılında çıkarılan “Aileyi Koruma Yasası”nın da yine kadın hareketlerinin önemli bir başarısı olduğu belirtilmektedir (Tekeli, 2004). Aynı yıl “gelir vergisi” konusunda “kadınlara kendi adlarına beyanname verme hakkı” sağlanmış olduğu ve Türk Ceza Kanunu’nda ve Anayasa’da da kadınlar lehine düzeltmeler yapılmış olduğu belirtilmektedir. 2009 yılında meclis bünyesinde eşitlik komisyonu olarak “TBMM Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” kurulmuş ve bu gelişmeyi de İstanbul Sözleşmesi’nin imzalanması izlemiştir (Moroğlu, 2016, s. 298-299). Türkiye 2011 yılında imzalamış olduğu bu sözleşmeden 20 Mart 2021 tarihinde “Cumhurbaşkanı Kararı” ile ayrılmıştır (Toprak, 2022, s. 470-471). Tüm bu gelişmelerin yanında Türkiye’de kadın hakları alanında çalışan ve bu alanda raporlama ve izleme yapan birçok kadın derneği bulunmaktadır. Kadın çalışmaları akademik alanda da önemli bir yer işgal etmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda sanırım günümüz kadın hakları mücadelesinin en önemli hedefi kadının toplumsal konumunu ataerkil etkilerden kurtarmanın yanı sıra yitirilen kazanımlara tekrar erişebilmektir.

2. Kamu Politikalarında Kadın

Kadın hakları ve feminizm konularının sosyoloji, siyaset bilimi gibi bilimsel alanlarla olan ilişkisi çok net görünmekle beraber konu kamu yönetimine gelince kavramların kamu yönetimi alanı ile nasıl ilişkisi kurulacağı kolayca anlaşılammaktadır. Oysa feminizm de kadın hakları da ancak bir politika haline dönüştürülebilirse sorunlara ilişkin gerçek bir düzenleme gerçekleşebilir. Bu noktadan hareketle çalışma kadın hakları konusunu temel kamu yönetimi belgeleri özelinde ele almayı hedeflemektedir.

Kamu politika belgeleri denildiğinde akıllara gelen ilk sıradaki belgeler resmi politika belgeleri ya da diğer ismiyle üst politika belgeleri olmaktadır. Resmi politika belgeleri içinde Cumhurbaşkanlığı yıllık programları, kalkınma planları, orta vadeli programlar ve hükümet programları gibi belgeler yer almaktadır. Hükümet programları seçim öncesinde iktidara gelmek için rekabet eden siyasi partilerin iktidara geldikten sonra oluşturdukları hükümet süresinde izleyecekleri politikaları kapsayan bir çalışma belgesidir. Arslan (2017, s. 414) da hükümet programlarında kadın odaklı politikaları incelediği çalışmasında hükümet programlarının “kamu siyasalarına rehberlik etme” işlevinden söz etmiş ve bu belgelerin hükümetlerin “yol haritası” olduğunu dile getirmiştir.

⁹ Gedik (2009, s. 304), bu konuyla ilgili olarak “Devlet Planlama Teşkilatı” bünyesinde kurulan bu kurumun varlığının devlete ait “gerekirse biz her şeyi yaparız” görüşünü yansıttığını ifade etmektedir.

Cumhuriyetin ilanından bu yana uygulanan parlamenter sistem dâhilinde 65 hükümet kurulmuş, sonrasında Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçilmiştir. Bu çerçevede 65. Hükümet Programını takiben Cumhurbaşkanlığı tarafından yıllık programlar hazırlanmaya başlanmıştır. Ancak bu durum her bir hükümetin hükümet programına sahip olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Çoban, 2018 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmasında hükümet programlarını incelemiştir. Buna göre, 65 hükümetin 31 tanesinin hükümet programı varken 34 tanesinin ise hükümet programı bulunmamaktadır. Programı olan hükümetlere parti bazında incelendiğinde ise sol görüşlü parti sayısının 9, sağ görüşlü parti sayısının ise 20 olduğu belirtilmektedir. Ayrıca program hazırlamış bir “geçici hükümet” bir de “askeri hükümet” bulunduğu da ifade edilmektedir (Çoban, 2018, s. 1283-1284).

Çalışmada dikkate alınacak dönem 2010 sonrası dönemdir. Bu tarihin belirlenmesinin nedeni parlamenter sistemde yaşanan değişikliktir. Güler (2021, s. 2) tarafından da belirtildiği gibi 2007 yılını takiben Türkiye’de üç farklı yönetim sistemi deneyimlenmiştir. “Fiili işleyiş” açısından dikkate alındığında 2014 yılında dek süren parlamenter sistem bu tarihte yerini yarı başkanlık sistemine ve 2018 yılından itibaren de yerini başkanlık sistemine bırakmıştır (Güler, 2021, s. 2). 2007 yılında halk oylaması neticesinde gündeme taşınan Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi konusunun Anayasa’da kendine yer bulması ile başlayan süreç kamusal politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında da birtakım değişiklikler doğurmuştur. Bu değişikliklerden bazıları birtakım bakanlıkların kapatılması, bazılarının birleştirilmesi, politika kurullarının oluşturulması şeklinde sıralanabilir. Bu nedenle söz konusu dönemleri kapsayan 61. Hükümet Programı, 62. Hükümet Programı, 64. Hükümet Programı, 65. Hükümet Programı, 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı ve 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı incelenmiştir. Çalışmada yönetim sistemindeki söz konusu değişim sürecinin - araştırmaya konu olan- kamusal belgelere ne şekilde yansdığı ya da herhangi bir değişiklik yaratıp yaratmadığı da analiz edilecektir.

61. Hükümet Programı (06.07.2011-01.09.2014)

III. Erdoğan Hükümeti olarak da adlandırılan bu hükümet döneminde, 2011 yılında 61. Hükümet Programı olarak sunulan programda kadına dair şu hususlar ele alınmıştır:

Programda kadın öncelikle ayrımcılıkla mücadele çerçevesinde ele alınmıştır: Kişilerin kimliklerinden bağımsız bir şekilde hak ve özgürlüklerin taşıyıcısı oldukları ifade edilmiştir. Kadınların bir “toplumsal kesim” olarak güvenlik hizmetlerine ulaşmaları için gerekli çalışmaların yapılacağı dile getirilmiştir. Kadınların Programda yer aldıkları bir başka konu da istihdam konusu olmuştur. Belgede, “nitelik kazandırma” yoluyla işsizlerin istihdama katılmalarının kolaylaştırılacağı belirtilmiştir. Yine “ulusal istihdam stratejisi” konusuna değinilen Belge’de bu konu da kadınların istihdamı özelinde ele alınmıştır. Programda kadınların “sosyo-ekonomik durumlarının güçlendirilmesi” ve çalışma yaşamına katılımları ile kadınlara yönelik ayrımcılıkla mücadele edilmesi ve kadınlar ile erkeklere eşit fırsatlar yaratılmasının hükümet tarafından önem verilen konular arasında olduğu ifade edilmiştir. Hükümetin bu amaçla bir kurul oluşturduğundan söz edilmiş ve kadınların çalışma yaşamına daha fazla katılmalarını sağlamak için de kreş ve bakımevlerinin teşvik edileceği belirtilmiştir. Kadın haklarının “güçlü toplum hedefi” bağlamında vazgeçilmez bir konu olduğu da dile

getirilmiştir. Bu bağlamda gerçekleştirilen önlemlere örnek olarak da “Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” kuruluşu ve “pozitif ayrımcılık” kapsamında gerçekleştirilen anayasal düzenlemeler verilmiştir. Ayrıca neler olduğu açıkça söylenese de Program’da “kadına yönelik şiddetin engellenmesi için” lazım gelen önlemlerin de güçlendirildiği belirtilmiştir. Sosyal ve proje destekleriyle de kadınlara katkı verildiği ve okuma yazma konusunda da ilerlemeler kaydedildiği ayrıca belirtilmiştir. Programda son olarak ilerleyen dönemde de kadınlara yönelik çalışmaların devam edeceği, kadınların “karar alma mekanizmaları” içindeki etkinliklerinin geliştirileceği ve “kadın konuklerinde” yaşayan kadınlar için de istihdam olanakları yaratılacağı dile getirilmiştir (Resmî Gazete, 17 Temmuz 2011).

62. Hükümet Programı (01.09.2014-24.08.2015)

Bu hükümet Ahmet Davutoğlu tarafından kurulmuştur. 62. Hükümet, I. Davutoğlu Hükümeti olarak da adlandırılmaktadır. 1 Eylül 2011 tarihli Hükümet Programında kadın konusu özelinde bir önceki programa çok benzer ifadeler yer verilmiştir. Örneğin bu Programda da 61. Hükümet Programı’nda olduğu gibi kadın haklarının güçlü bir topluma erişmek için gerekliliği üzerinde durulmuş, “Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” kurulmuş olduğundan ve gerçekleştirilen anayasal düzenlemelerden söz edilmiştir (Başbakanlık, 2014, s. 76). Programda “kadına karşı şiddet” konusunda “sıfır tolerans” prensibinin takip edildiği ifade edilerek bu yönde hukuki düzenlemeler gerçekleştirilmiş olduğu belirtilmiştir. Hatta bu konuda iddialı bir adım atılarak İstanbul Sözleşmesi’nin “çekincesiz” olarak imzalanmış olduğuna değinilmiştir. Programda değinilen bir başka konu da din temelli ayrımcılığa maruz kalan kadınların haklarına erişimleri konusunda ilerlemeler gerçekleştirildiğidir (Başbakanlık, 2014, s. 76). Belgede dikkat çeken bir nokta kadınların “savunmasız ve sahipsiz kalmaması gerektiği” şeklindeki ifade ve bu ifade bağlamında da “devlet kurumlarına başvuran” kadınlara “korunma ve barınma” hizmeti sunulması yönünde ortaya konan iradedir (Başbakanlık, 2014, s. 77). Bu ifade ile kadın, mutlaka bir sahibi olması ya da biri tarafından korunması gereken güçsüz bir varlığa dönüştürülmüştür. Programda bir önceki Programda da yer verilmiş olduğu gibi gelecek dönemde kadınların karar alma süreçlerine katılımları doğrultusunda çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir (Başbakanlık, 2014, s. 77). Belgede kadın istihdamının 2013 yılında “3 puan” artarak %30,8 olduğu (Başbakanlık, 2014, s. 127) ancak yine “önceki planda olduğu gibi “nitelik kazandırarak” kadınların istihdamının artırılacağı belirtilmiştir (Başbakanlık, 2014, s. 128). Son olarak kadınların “sosyo-ekonomik” açıdan güçlendirilmesi, iş hayatında ayrımcılığın önlenmesi ve kadınlara fırsat eşitliği sağlanması da hükümetin önemle üzerinde durduğu konu başlıkları olarak sıralanmıştır. Kadınların çalışma hayatına dahil olmalarını desteklemek için kreş ve çocuk bakımevi imkanlarının geliştirileceği ve kadınların istidamı söz konusu olduğunda işverene destek olunacağı da 61. Hükümet Programı’nda olduğu gibi 62. Hükümet Programı’nda da ayrıca belirtilmiştir (Başbakanlık, 2014, s. 131).

63. Hükümet Programı (25.08.2015-24.11.2015)

63. Hükümet’e ait “Hükümet Programı” bulunmamaktadır. Çünkü bu hükümet bir seçim hükümetidir. Şöyle ki, 7 Haziran 2015 tarihinde gerçekleşen seçimler neticesinde hiçbir siyasi parti tek başına iktidar olamamıştır. Bu durum sonucunda parlamentoda en fazla sandalyeye

sahip olan partinin başkanı olarak hükümet kurma yetkisi Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı olan Ahmet Davutoğlu'na verilmiştir. Ancak belirlenen süre içerisinde hükümet kurulamaması nedeniyle Cumhurbaşkanı seçimlerin tekrar yapılmasına ve seçime kadar geçici bir bakanlar kurulu oluşturulmasına karar vermiştir. Bu nedenle de Davutoğlu tarafından oluşturulan bu geçici seçim hükümetinin bir hükümet programı olmamıştır (Arslan, 2017, s. 434-435; Güleç ve Sürmeli, 2015, s. 35).

64. Hükümet Programı (25.11.2015-24.05.2016)

III. Davutoğlu Hükümeti olarak da bilinen 64. Hükümet Programında “kadın” konusu “Nitelikli İnsan Güçlü Toplum” ana başlığı altında ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Bu başlık altında öncelikle diğer Programlarda da olduğu gibi güçlü toplum hedefi açısından kadın haklarının önemine değinilmiştir. Kadınların hem toplumun hem de ailenin “temel direği” olduğu belirtilmiştir (Başbakanlık, 2015, s. 53). Bu çerçevede kadınlarla ilgili olarak ortaya konan hedefler ise eğitim olanaklarının geliştirilmesi, karar alma mekanizmalarına ve işgücü piyasasına katılımın artırılması, “sosyal güvence” sağlanması ve girişimde bulunmanın teşvik edilmesi olarak sıralanmıştır. Bu hedefler tek tek incelendiğinde hepsinin en az bir tane insan hakkına karşılık geldiğini ifade edebiliriz. Program’da ayrıca kadınlarla ilgili mevzuatın kadınların da görüşleri alınarak inceleneceği ifade edilmiştir. Ayrıca “mevsimlik tarım işleri” ile “göçer ve yarı göçer” kişilere ve bu kişiler arasında da özellikle kız çocuklarına ve kadınlara yönelik eğitim imkanlarının geliştirileceği dile getirilmiştir (Başbakanlık, 2015, s. 53).

64. Hükümet Programında yer alan bir önemli konu da erken yaşta evliliklerdir. Bu konuda “aileye yönelik eğitim hizmetlerinin” geliştirileceği belirtilmiştir. Kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılacağı ifade edilmiştir. Yine fırsat eşitliği konusunda hem çalışanların hem de işverenlerin bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların geliştirileceği belirtilmiştir (Başbakanlık, 2015, s. 53). Kadın girişimcilerin teşvik edilmesine yönelik programların geliştirileceği de Program’da yer verilen bir başka husus olmuştur (Başbakanlık, 2015, s. 87). Programda yer alan “kadınlarımız için iş ve aile yaşamını uzlaştırma politikalarını hayata geçireceğiz” ifadesi dikkat çekicidir (Başbakanlık, 2015, s. 54). Ayrıca Programda kadınların artan çocuk sayısına bağlı olarak yarı zamanlı ve tam ücretli çalışma imkanlarından faydalanabilecekleri, çalışmadıkları dönemlerin ise “memuriyet kıdemine” dahil edileceği belirtilmiştir. Kadına yönelik şiddet konusunda da yasal mevzuat düzeyinde etkinliğin artırılacağı ve şiddet mağduru kadınlara yönelik başvuru mekanizmalarının da geliştirileceği belirtilmiştir (Başbakanlık, 2015, s. 54).

65. Hükümet Programı (24.05.2016-24.06.2018)

65. Hükümet, Binali Yıldırım tarafından kurulmuştur. Bu dönemde kadın konusu bir önceki dönemdeki gibi ayrı bir başlık altında ve “kadın” alt başlığı altında ele alınmıştır. 65. Hükümet Programında bir önceki Programda yer alan aynı ifadeler, aynı sırayla yer almıştır (bkz: Başbakanlık, 2016). Dolayısıyla bu dönem Hükümet Programında bir önceki Programdan farklı bir ifadeye yer verilmemiş olduğu söylenebilir.

2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

2019 yılına ait Programda kadın konusu yine “Nitelikli İnsan Güçlü Toplum” başlığı altında yer almıştır. Ancak burada “kadın” başlığı yerine “aile ve kadın” başlığı atılmıştır. Konu, mevcut durum incelenmesi, amaçlar ve politikalar ile tedbirlerin paylaşılması şeklinde ele alınmıştır. Bu bölüm altında güçlü toplumun temelini “aile kurumu” olduğu ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018, s. 100). Programda toplumsal sorunlardan söz edilmiş ve bu sorunların kaynakları arasında boşanmalar, göç, “toplumdan ziyade bireyin öneminin ön plana çıkarılması” gibi etkenler sıralanmıştır. Ayrıca yıllar içinde çekirdek aileden oluşan hane halkı oranı ile geniş aileden oluşan hane halkı oranının gerilediği ancak “yalnız ebeveyn ve çocuklardan” oluşan hane halkı oranının ise artış halinde olduğu belirtilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018, s. 101). Aile kurumunun öneminin vurgulandığı metinde bir önceki yıla kıyasla evliliklerde %10,7 oranında artış olduğu ve boşanmalarda da %37,3 oranında artış olduğu ifade edilmiştir. Bu tablo neticesinde ortaya konulan politika ise “erken yaşta evliliklerin önlenmesi” ve “tek ebeveynli aileler” için “izleme ve destekleme hizmetlerinin” geliştirilmesi olmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018, s. 101). Yine bu başlık altında ailelerin yaşadığı sorunlar, aile içi eğitim, “Evlilik Öncesi Eğitim Programı” gibi konulara da geniş biçimde yer verilmiştir. 2019 yılına ait Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında değinilen konulardan bir tanesi de “toplumsal cinsiyet” konusu olmuştur. Bu konu, öncelikle Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ne atıfla ele alınmış sonrasında da konuya ilişkin fırsat eşitliğinin sağlanması, kadınların karar alma süreçlerine katılımlarının artırılması ve kadına yönelik şiddetle mücadele edilmesi gibi alanlarda çalışmalara devam edildiği belirtilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018, s. 102). Yine bu konulara yönelik olarak “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023”, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020” ve “Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Strateji Belgesi ve Eylem Planı” belgelerinin uygulanmakta olduğundan söz edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018, s. 102). İhtiyaç halinde kadınlar için oluşturulan kadın konukevlerinin hizmet vermeye ve “Şiddet Önleme ve Hizmet Merkezleri” ile “Kadın Danışma Merkezi” gibi kurumların da çalışmalarına devam ettikleri Programda değinilen konular arasında yer almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018, s. 103).

Bu mevcut durum uyarınca Programda sıralanan amaçlar genel itibarıyla “ailenin refahının korunması” çerçevesinde aile danışmanlık sisteminin ve eğitim sisteminin geliştirilmesi; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla gerekli çalışmaların yapılması ve konukevinde kalan kadınların konukevi sonrasında yaşamlarına yön vermek amacıyla gerekli çalışmaları gerçekleştirmek olarak sıralanabilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018, s. 103). Amaçlar doğrultusunda ortaya konan politikalar ise aile konusuyla ilgili olarak evlilik öncesini ve boşanma sürecini de kapsayacak şekilde eğitimlerin ve danışmanlık hizmetlerinin artırılması; kadınların katılım, çalışma ve eğitim haklarına erişimlerinin sağlanması; sosyo-ekonomik politikaların aile konusunu gözetmesi, aileyi koruması ve güçlendirmesi; medyanın “aile üzerindeki olumsuz etkilerini” gidermek, “aile içi iletişim ve etkileşim” artırıcı eğitim programları geliştirmek; “boşanmaların azaltılması” için hizmet mekanizmalarının ve yalnız yaşayan ebeveynler için “izleme ve rehberlik” imkanlarının geliştirilmesi; kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele için “bilinç yükseltici” çalışmalar yapılması; “toplumsal

cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda” çalışmaların yapılması olarak ifade edilebilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018, s. 104-106).

2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

2020 yılına ait Program’da “kadın” konusu önceki Program’da da yer almış olduğu gibi “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” başlığı altında kendine yer bulmuştur. Ancak burada “aile ve kadın” değil sadece “kadın” başlığı yer almıştır. Bu başlık altında öncelikle mevcut durumdan söz edilmiş, sonrasında amaçlar ortaya konulmuş ve en son olarak da politika, tedbirler ve hedefler paylaşılmıştır. Bu bölümde ilk olarak göze çarpan kadınların kalkınma süreçleriyle birlikte ele alındığıdır (ayrıca bkz: Tekeli ve Şahyar Akdemir, 2022). Bu çerçevede kadınların güçlenmesi ve kadınların güçlenerek elde ettikleri kazanımları ülke kalkınmasına aktarmalarının “insan odaklı kalkınma” anlayışının elzem bir parçası olduğu ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019, s. 286). Kadınların iş yaşamına dâhil olmalarının önündeki bir engelin de kreş ve çocuk bakım imkanlarının kısıtlılığı olduğunun belirtildiği Program’da bu bağlamda işverenlerin teşvik edildiği ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019, s. 287). Bu dönemde “sosyoekonomik gelişim eğitimi”, “dijital okuryazarlık eğitimi” gibi kadınlara özel eğitim programları gerçekleştirilmiş olduğundan ve kadın girişimciliği konusunda teşvik edici programların oluşturulduğundan bahsedilmiştir. Program’da erken yaşta evlilikler konusunda da düşünüş olduğu ifade edilmiştir. Paylaşılan veriye göre 2008 yılında 16-17 yaş kız çocuklarının evliliklerinin toplam evlilikler arasındaki oranı %7,2’dir. 2018 yılına gelindiğinde ise bu oranın %3,8’e gerilediği belirtilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019, s. 287). Bir önceki Program’da olduğu gibi 2020 yılına ait Program’da da “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023”, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020” belgelerinin uygulandığından söz edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019, s. 287-288). Son olarak kadın konukevlerinden söz edilen Program’da 2019 yılı sonuna kadar “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri” sayısının 81 ilde olacak şekilde yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir. Yine Programda Kadın Danışma Merkezlerinin de geliştirilmesi yönünde ifadeler yer almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019, s. 288).

Bu mevcut durum çerçevesinde cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesi, kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi Program’da belirtilen temel amaç olmuştur. Bunun yanında kadınların temel haklara erişimleri ve toplumsal yaşama katılımları ile karar alma süreçlerine müdahil olmaları konusunda fırsat eşitliğinin sağlanması, yerel düzeyden başlayarak bu yönde teşviklerin geliştirilmesi belgede yer alan ilk politika maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddetle mücadele etmek de belgede yer alan bir diğer politika maddesidir. Bu doğrultuda şiddetle, erken yaşta evliliklerle ve istismarla mücadele etmek amacıyla gerçekleştirilen “farkındalık” çalışmaları ile “koruyucu ve önleyici hizmetler” konusunda geliştirilen çalışmaların etkinliğinin ve kapasitesinin artırılması konusuna yer verilmiştir. Son olarak sağlık konusuna değinilmiştir. Bu doğrultuda kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerinin artırılması, bu konuda bilinçlendirilmeleri ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi temel politikalar arasında yer almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019, s. 289-291). Bunların dışında Program’da “Japonya örneği” dikkate alınarak sadece kadınların eğitim alabildiği “kadın üniversiteleri” kurulacağı ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019, s. 264). On birinci Kalkınma Planı’nda da yer alan bu hedef için Cengiz (2021, s. 12), bu gibi

örneklerin kadının maruz kaldığı eşitsizliğin ve şiddetin ortadan kaldırılmasını zorlaştırdığını ifade etmektedir (ayrıca bkz: Yorulmaz, 2019).

2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

Program’da yine önceki dönemlerde olduğu gibi “kadın” başlığı bulunmaktadır. Başlık altında mevcut durum, amaç, politika ve tedbirler ile hedefler sıralanmıştır. Buna göre mevcut durum özelinde kadınların işgücüne katılımlarının artmış olduğu ancak yine de erkeklerle kıyaslandığında bu artışın yeterli miktarda olmadığı ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020, s. 296). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından “Finansal Okuryazarlık ve Kadınların Ekonomik Güçlenmesi Seminerleri” gerçekleştirildiği ve bu seminerlere çok sayıda kadının katılmış olduğu belirtilmiştir. Kadın girişimciliğinin artırılması ve kadın kooperatiflerinin geliştirilmesi için de programlar ve eğitimler ile projelerin düzenlendiği ifade edilmiştir. Tarım sektöründe çalışan kadınlara yönelik olarak da destek programları geliştirildiği ve kırsal bölgelerde yaşayan kadınları güçlendirmek için de Bakanlık tarafından projeler yürütüldüğü ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020, s. 297). Sağlık konusunda kadınlara yönelik gerçekleştirilen uygulamalar da Program’da yer almıştır. 2018 yılıyla kıyaslandığında 2019 yılında 16-19 yaş arasındaki kişilerce yapılan evlilik sayısında düşüş olduğu ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020, s. 297). 2021-2025 yıllarını içeren “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Dördüncü Ulusal Eylem Planı” için çalışmaların devam ettiği belirtilmiştir. Programda ayrıca, 2019 yılında Adalet Bakanlığı’na yayınlanan “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulanması Genelgesi” ile 2020 yılında İçişleri Bakanlığı’na yayınlanan “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Genelgesi” yer almıştır.

Program’da kadın konusu için belirlenen amaç önceki belgelerde de olduğu gibi cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesi, kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi olarak ifade edilebilir. Politikalar da yine bir önceki dönemde sıralanan politika maddelerinin aynısıdır. Bu politikaları da kısaca şöyle sıralayabiliriz: Kadınların temel hak ve özgürlüklere erişimlerinde fırsat eşitliğinin sağlanması, kadına yönelik şiddetle mücadele edilmesi ve kadınlara sunulan sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ile kadınların sağlık konusundaki farkındalıklarının artırılması. Bu politika başlıklarının yanında daha önceki belgelerde yer almayan bir başka politika başlığı daha bulunmaktadır. Sıralanan son politika başlığına göre de kadınların medyadaki temsili iyileştirilecek ve “kadınların medya okuryazarlığı” artırılacaktır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020, s. 301).

2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

2021 yılında hazırlanmış olan 2022 yılına ait Program’da öncelikle kadın ve erkek istihdam oranlarından söz edilmiştir. Zaten kadınlar aleyhine olan istihdam oranının pandemi süreci ile olumsuz yönde değişim gösterdiği belirtilmiştir. Buna göre 2020 yılına ait erkek istihdam oranı %59,2 iken kadın istihdam oranı ise %26,2 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında gerçekleşen işgücüne katılım oranları göz önünde tutulduğunda da yine benzer bir manzara ile karşılaşılmaktadır. Paylaşılan verilere göre bu dönemde erkeklerin işgücüne katılım oranı %68,2 iken aynı gösterge kadınlar için %30,9 olarak gerçekleşmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s. 272). Bu tablo karşısında kadın istihdamının geliştirilmesi yönünde çalışmaların ve

projelerin gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Kadınların istihdama katılımlarını artırmak için de okuryazarlık ve ekonomi ile ilgili konularda seminerler düzenlendiğine değinilmiştir. Programda ayrıca kız çocuklarının fen bilimleri ve mühendislik bilimleri gibi alanlara yönlendirilmesi için de çalışmalar yapıldığından söz edilmiştir. Tarım sektöründe kadınların desteklenmesi ile ilgili olarak önceki programlarda yer alan ifadelere bu Program'da da yer verilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s. 272). 2021 yılında "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı"nın yürürlüğe girmiş olduğundan söz edilmiştir. Kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda kadın konuklerine ve "Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri"ne değinilmiştir. "Teknik Yöntemlerle Takip Sistemlerinin Kullanılmasına Dair Yönetmelik"ten söz edilmiş ve ilgili belgenin de 2021 yılı eylül ayında yürürlüğe girdiği ifade edilmiştir. Program'da ayrıca "Kadın-Erkek Eşitliğine Duyarlı Planlama ve Bütçeleme Uygulanması" adlı projenin başlamış olduğu belirtilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen proje çerçevesinde farkındalık ve tarama çalışmaları gerçekleştirilmiş olduğu söylenmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s. 273-274).

Program'da kadın konusu için belirlenen amaç önceki belgelerde de olduğu gibi cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesi, kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi olarak ifade edilebilir. Politikalar da yine bir önceki Programdaki gibi, kadınların temel hak ve özgürlüklere erişimlerinde fırsat eşitliğinin sağlanması, kadına yönelik şiddetle mücadele edilmesi, kadınlara sunulan sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ile kadınların sağlık konusundaki farkındalıklarının artırılması, kadınların medyadaki temsilinin geliştirilmesi ve medya okuryazarlığının artırılması olarak sıralanabilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s. 274-277).

2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

2023 yılına ait Program'da "kadın" başlığı önceki programlara benzer şekilde "Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum" üst başlığı altında kendine yer bulmuştur. Başlık altında ilk olarak kadınların "ekonomik ve sosyal" bakımlardan güçlenmesinin katkı sağlayacağı alanlar belirtilmiştir. Burada yer alan ifadeye göre kadının güçlenmesi "kalkınma", "sağlıklı bir nesil geliştirme ve "aile ve toplumsal yapının" kuvvetlenmesine katkı sağlayacaktır. Belgede bu amaçlar için kadının "temel hak ve fırsatlara" erişimi konusunda çalışmaların gerçekleştirildiği belirtilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2022, s. 263).

Covid-19 Pandemisinin kadın istihdamına olan olumsuz etkisi bu belgede de yinelenmiştir. 2021 yılına ait kadın istihdam oranının %28 olduğu ve kadınların işgücüne katılım oranının ise %32,8 olduğu belirtilmiştir. Aynı ölçümlerin erkekler için ise %62,8 ve %70,3 olduğu ifade edilmiştir. Belgede işgücüne katılım konusunda "Kadınların işgücüne katılımlarının artırılması ve insana yakışır, nitelikli işlerde çalışmaları, ülkemizin sürdürülebilir kalkınması ve ülke refahının adil bir şekilde paylaşımı açısından kritik öneme sahiptir." ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade ile kadının kamusal belgelere değerli ve dolayısıyla hak sahibi bir özne değil ama hedeflere ulaşmak için hakları teslim edilecek bir araç şeklinde yansıdığı gözler önüne serilmektedir.

Program'da "Finansal Okuryazarlık" ve "Kadınların Ekonomik Güçlenmesi Seminerleri" ile kadın girişimciliğinin ve kadın kooperatiflerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapıldığı

belirtilmiştir. Tarım sektöründe çalışan kadın oranının yüksek olduğu ancak bu kadınların “ücretsiz aile işçisi” statüsünde oldukları da Belge’de altı çizilen konulardan bir başkasıdır. Bu konuda “Tarım ve Orman Bakanlığı” tarafından kadın çiftçilere yönelik geliştirilen tarımsal destek programlarının ve projelerin bulunduğu dile getirilmiştir. Bu Program’da da yine önceki programdaki gibi kız çocuklarının “fen, teknoloji, mühendislik, matematik alanlarındaki mesleklere yönlendirilmesi” konusuna değinilmiştir. Program’da “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı” bünyesinde yapılan çalışmalar ile “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı”ndan, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri ile kadın konukevlerinin geliştirilmesi konularından da söz edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2022, s. 265-266). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde “Türkiye’de Kadın Erkek Fırsat Eşitliğine Duyarlı Planlama ve Bütçelemenin Uygulanması Projesi”nin başlamış olduğu ve bu proje bağlamında da kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması için birtakım düzenlemelerin, farkındalık çalışmalarının, eğitim programlarının yapılacağı Belge’de değinilen konulardan bir diğeridir.

Programda listelenen amaçlar kadına yönelik ayrımcılıkla mücadele, kadınların toplumsal yaşama eşit olarak katılması ve kadınların güçlendirilmesi olarak sıralanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2022, s. 266).

Bu bağlamda ortaya konan Politika ve Tedbirler ise kalkınma planları ile bağlantılı olarak açıklanmıştır. Buna göre kadınların toplumsal yaşamın her bir alanına katılımları desteklenecektir. Bunun için araştırma, proje ve eğitim fırsatları geliştirilecektir. Kadının güçlenmesi amacıyla “farkındalık çalışmaları” yürütülecektir. Fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik planlama ve bütçeleme faaliyetleri gerçekleştirilecektir. Kadınların dijital platformlarda geliştirilmesini hedefleyen çalışmalar yürütülecektir. Girişimcilik, e-ticaret ve kooperatifçilik alanlarında kadınlar desteklenecektir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2022, s. 267). Kadınların ekonomik yaşama katılımlarının artırılması ve işgücüne uyumlarının sağlanması için eğitim, kurs gibi etkinlikler düzenlenecektir. Kadınların kamusal yaşama ve karar alma süreçlerine katılımlarının artırılması için teşvik edici faaliyetler yapılacaktır. Şiddet, erken yaşta evlilik ve benzeri sorunların çözümüne yönelik farkındalık çalışmalarının geliştirileceği ve “koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkinliği” ile kapasitenin geliştirileceği de ilgili Belge’de yer almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2022, s. 268). Bu bağlamda raporlama çalışmalarının yapılacağı, farkındalık ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirileceği ve “şiddet mağduruna” yönelik kamusal hizmetlerin geliştirileceği belirtilmiştir. Yine kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılacağı ve kadının medyada temsilinin iyileştirilmesi ile kadınların medya okuryazarlığının artırılması da önceki dönemde olduğu gibi 2023 Programı’nda kendine yer bulmuştur.

Sonuç

“....
Al paçalıklı sırtı küfeli,
Başı çifte çifte sarıyazmalı
Siler gibi alın terini çevrene
Bu kara yazıyı alnından silip

Kendi özyazını, kendin yazmalı!"¹⁰

Çalışma, kadın haklarının gelişiminin dünyadaki ve Türkiye'deki seyrinin dikkate alınması ile kamu politikalarının oluşmasına kılavuzluk eden hükümet programlarının incelemesi neticesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın araştırma soruları da "Günümüzde kadın hakları özelinde yaşanan sorunlar siyasi belgelere ne şekilde yansımaktadır? Kadın hakları konusunda ortaya konulan sorunların çözümüne ilişkin geliştirilen öneri ve stratejiler nelerdir?" şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışma boyunca -birçok yazarın da belirtmiş olduğu ve çalışmada da yer verilmiş olduğu gibi- Türkiye'de ortaya çıkan kadın hareketinin temellerinin Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde atılmış olduğuna dikkat çekilmiştir. "Feminist büyükannelerin" vermiş oldukları mücadelelerin Cumhuriyet sonrası dönem için de hak ve özgürlük istemlerinin ortaya çıkışında ve bu konuda bir bilinç yaratılmasında ne denli önemli olduğu burada tekrar edilmelidir. 1934 yılında kadınlara oy hakkının tam anlamıyla tanınmasıyla kadın, yurttaş statüsüne yükselmiş ve kadın hakları hareketinin ya da ilk kuşak feminist hareketin sonuna gelinmiştir. 80'li yıllarla birlikte kadın hakları konusu tekrar gündeme gelmiş ve bu dönemde yeni bir mücadele başlamıştır. Bu mücadele neticesinde önemli kazanımlar sağlanmış olsa da günümüze gelene kadar bu kazanımlar bir ileri bir geri şeklinde gerçekleşmiştir.

Diğer yandan, 2011 sonrası dönemi -hükümet programları ve yıllık programlar özelinde- ele aldığımız incelemede söz konusu belgelerde kadın konusuna değinilmiş olduğu ifade edilebilirken, bu konunun "insan hakları", "kadının insan hakları" ya da "kadın hakları" bağlamında ele alınmış olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle Cumhurbaşkanlığı'na ait yıllık programlara bakıldığında bu programlarda "mevcut durum" tespitine yoğunlaşmış olduğu, "amaçlar" ve "politikalar" ile "tedbirler" konularına daha az yer verildiği görülmüştür. Bu durum, yönetim sistemi değişikliği ile ilişkilendirilebilse de tek başına anlamlı bir farklılık olarak değerlendirilememektedir. Kadın konusuna yaklaşımları bakımından Hükümet Programları ile Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları arasında belirgin bir farka rastlanmamıştır.

Programlarda güçlü bir topluma erişmek ve kalkınmak için kadın haklarının önemli bir hedef olduğunun altı çizilmiştir. Kadın haklarının bu şekilde yorumlanması ve konumlandırılması onu bir araç haline sokmuştur. Diğer taraftan kadının toplumsal hedeflere ulaşmada üstlendiği "araçsallık" rolü her dönem farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Örneğin, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kadınların özgürleşmesi fikri erkekler açısından "entelektüel bir arkadaşlık" ilişkisine erişme, "sevgisiz evliliklere" dur diyebilme çerçevesinde ortaya çıkmıştır (Kandiyoti, 2019, s. 230). Dolayısıyla bu dönemde ortaya çıkan "erkek feminizmi" kadınların maruz kaldığı ayrımcı uygulamalardan, hak ihlallerinden ya da kadının da erkek gibi bir insan olduğu düşüncesinden kaynaklanmamakta, bir bakıma erkeklerin kendilerini kayırmalarından ve kendi arzularına erişmek için kadını araçsallaştırmalarından geçmiştir. Cumhuriyet

¹⁰ Ilgaz, 2015:22.

döneminde ise kadın, hakların öznesi konumuna gelmiş ancak bu durum -belirli istisnalar hariç- “modernleşme” sürecinin bir aracı olarak kullanılmıştır. Bugün hükümet programlarına baktığımızda ise kadının yine araçsallığı söz konusudur. Buna göre kadın hakları “güçlü toplum” hedefine ulaşmak için erişilmesi gereken bir alt hedeftir (Arslan, 2017, s. 438). Yani kadın, kalkınmak için ve güçlü topluma ulaşmak için haklarına sahip olmalı, istihdama ve karar alma süreçlerine katılmalıdır. Kadın insan olduğu için değil toplumun ilerlemesi ve kalkınması için hak sahibi olmalıdır!

Belgelerde dikkat çeken bir diğer konu, kadının ailenin ve toplumun “temel direği” olarak konumlandırılması, kadının çoğunlukla “iş ve aile yaşamı” bağlamında ve aile kapsamında ele alınmış olmasıdır. Aile konusu, ailenin korunması ve güçlendirilmesi sosyal ve ekonomik politikaların da merkezine yerleştirilmiştir. Bu durum programları hazırlayan hükümetlerin, yöneticilerin kadını toplumsal yaşam içinde ne şekilde konumlandırıldığını göstermektedir. Ataerkil yaklaşımdan beslenen bu konumlandırma toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu durum şiddetin, eşitsizliklerin ve hak ihlallerinin devamını sağlayacak sosyal yapının ve kültürel normların devamı anlamına gelmektedir (ayrıca bkz: Cengiz, 2021, s. 7-15).

Kadının hakları ve kadının toplumda kendisi olarak var olması ona bahşedilecek bir imkân ya da lütuf değildir. Ancak kadın varoluşundan bu yana toplumsal bir hiyerarşi içinde yaşamakta, bir nevi kast sistemi içinde nefes almaya çalışmaktadır. Kadınlar yüzyıllardır bu kast sistemini yıkmaya uğraşmakta söz konusu hiyerarşik ilişkiyi eşitler arası bir ilişkiye dönüştürmeye çalışmaktadır. Mevcut durum kadınların bu mücadelelerine devam etmeleri gerektiğini göstermektedir. Nitekim Kandiyoti (2019, s. 78)’nin kadınlar için yapmış olduğu “‘kurtulmuş’ fakat ‘özgürleşmemiş’” yorumu sanırım bugün için de geçerliliğini korumaktadır.

Bu doğrultuda söz konusu çalışma soruları çerçevesinde kadınlara ait sorunlar ve bu sorunların siyasi belgelere yansımaları ile bu sorunların çözümlerine ilişkin ortaya konulan öneriler kadınlara yönelik sorunların ortadan kaldırılması için yeterli değildir. Araştırma açısından sunulan öneriler ise şu şekilde sıralanabilir:

Devletin asli görevlerinin başında “insan haklarının korunması” ilkesinin geldiğini de göz önünde tutarak kadın konusunun bir insan hakkı meselesi olarak görülmesi oldukça önemlidir. Kamu yönetiminin örgütlenmesi içinde “kadın” konusuna hassaten ilgi gösteren bir mekanizmanın bulunması gerekmektedir. Bu birim, hak temelli çalışmalara yönelik, etkili bir birim olmalıdır. “Kadınlardan Sorumlu Devlet Bakanlığı” gibi bir oluşumun varlığı tekrar değerlendirmeye alınabilir. Yine insan haklarına dair her bir sorunun temelinde eğitim eksikliğinin yattığını da dikkate alarak eğitim sisteminde kadın haklarına yönelik “hak ve etik temelli” düzenlemelerin gerçekleştirilmesi bir başka öneri olabilir. Çalışmanın “Türkiye’de Kadın Haklarının Gelişimine Genel Bir Bakış” adlı bölümünde de belirtilmiş olduğu gibi Eski Türk Devletlerinde kadının konumunun mevcut sisteme kıyasla “kadınlar lehine” oldukça farklı olduğu bilinmektedir. Bu değişimin sebeplerinin incelenerek bu doğrultuda düzenlemelerin yapılması bir başka öneri olarak sunulabilir. Son olarak insan hakları bilgisine sahip, etik değer bilgisine donanmış yöneticilerin işbaşına gelmeleri ve toplumsal eşitlik amacına hizmet eden düzenlemelerin yapılması da söz konusu dönüşüm için önemli bir öneri olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Türkiye’de Kadın Hakları: 2010 Yılı Sonrası Hükümet Programları ile Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları Üzerine Bir İnceleme” Başlıklı Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

	Bu çalışma “Araştırma ve Yayın Etiği” değerlerine uygun olarak hazırlanmış ve intihal kontrol programında kontrol edilmiştir. Çalışmanın tüm sorumluluğu yazar(lar)a aittir.
Bilgilendirme	Bulunmamaktadır.
Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Bulunmamaktadır.
Yazar Katkı Oranı Beyanı	Çalışmanın yazar tarafından hazırlandığı beyan edilmiştir.
Teşekkür	Bulunmamaktadır.
Etik Kurul Onay Belgesi	Etik Kurul onayı alınmasına gerek yoktur.
Ölçek İzni	Ölçek izni alınmasına gerek yoktur.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (1982). Giriş. N. Abadan-Unat (Der.) *Türk Toplumunda Kadın* (s. XIII-XVI). İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları.
- Acar, H. (2019). Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın. *İnsan & İnsan*, 6(21), 395-411.
DOI: <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.536610>
- Alp, H. (2019). Eğitim ve Kadın. H. Altunok ve F. G. Gedikkaya (Ed.). *Kamu Yönetimi ve Kadın* (s. 39-93). Ankara: Gazi Yayınevi.
- Akkent, M. (1994). Osmanlı Büyükannelerinin Feminist Talepleri Geçmişe Kısa Bir Bakış. *Kadın Hareketinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar* (Çev: Meral Akkent), Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arslan, Ş. A. (2017). Kadın Odaklı Politikaların Hükümet Programlarına Yansımaları Üzerine Bir Analiz. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (özel sayı), 411-440.
- Başbakanlık (2014). 62. Hükümet Programı Başbakan Ahmet Davutoğlu.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/09/20140907-1.htm> (Erişim tarihi: 12.06.2022).
- Başbakanlık (2015). 64. Hükümet Programı Başbakan Ahmet Davutoğlu.

https://www.aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/64.hukümet_programi.pdf (Erişim tarihi: 12.06.2022).

Başbakanlık (2016). 65. Hükümet Programı Başbakan Binali Yıldırım.

<https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/icerikler/65-hukümet-programi-20180125142728.pdf>

(Erişim tarihi: 12.06.2022).

Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları* no7.

https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf (Erişim tarihi: 15.06.2022).

Berktaş, F. (2018). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.

Cengiz, A. A. (2021). *Kadın Cinayetlerinin İş Yeri Şiddeti Açısından Değerlendirilmesi*. Bursa: Dora.

Çakır, S. (2008). 1908’in Kadınlar Açısından Anlamı. 19 Temmuz 2008, bianet

<https://m.bianet.org/bianet/kadin/108437-1908-in-kadinlar-acisindan-anlami> Erişim Tarihi: 19.06.2022.

Çakır, S. (2021). *Osmanlı’da Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Çoban, A. (2018). Cumhuriyet Dönemi Hükümet Programları ve Öğretmenlik Mesleği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(67), 1278-1301.

De Gouges, O. (2019). *“Kadın, Uyan” Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisi*. (Çev: Berna Günen). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Gedik, Birkalan H. (2009). Türkiye’de Feminizmi ve Antropolojiyi Yeniden Düşünmek. *Cogito*, 58, 285-338.

Güleç, S. S. ve Sürmeli, İ. (2015). Hükümet Programları ve Kalkınma Planları Ekseninde Çevre Politikası Analizi. *Yasama Dergisi*, 30, 22-43.

Güler, T. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Tarihsel Arka Planı. A. Yılmaz ve T. Güler (Ed.). *Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri Bağlamında Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* (s. 1-35). Bursa: Ekin Yayınevi.

Doğramacı, Emel (1985). Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını. *Erdem*, 1(1), 111-124.

Héritier, F. (2014). Farklılıktan Hiyerarşiye. F.Héritier, M. Perrot, S. Agacinski, N. Bacharan (Ed.). *Kadınların En Güzel Tarihi* (s. 1-51). (Çev: Yonca Aşçı Dalar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İlgaz, R. (2015). *Kulağımız Kirişte*. İstanbul: Çınar.

Resmî Gazete, 2 Temmuz 1992.

- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21272.pdf> (Erişim tarihi: 11.06.2022).
- Resmî Gazete, 17 Temmuz 2011.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110717-1.htm> (Erişim tarihi: 11.06.2022).
- Hooks, B. (2019). *Feminizm Herkes İçindir*. (Çev: Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım). İstanbul: bgst Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2019). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (Çev: Aksu Bora, Feyziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç, Ferhunde Özbay). İstanbul: Metis Yayınları.
- Konan, B. (2011). Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci. *AUHFD*, 60(1), 157-174.
- Michel, A. (ty). *Feminizm*. (Çev: Şirin Tekeli). Yeni Yüzyıl Kitaplığı.
- Moraloğlu, A. (2012). 80'li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 6(99): 291-297.
- Moroğlu, N. (2016). Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadının İnsan Hakları. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 285-317.
- Sancar, S. (2020). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saruhan, Ş. C. ve Özdemirci, A. (2011). *Bilim, Felsefe ve Metodoloji*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Sığı, Ü. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Şeren Kurular, G. Y. (2018). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Politikalarının Feminist Kökenleri. *Fe Dergi*, 10(1), 94-108.
- Tekeli, S. ve Şahyar Akdemir, D. (2022). Kalkınma Planlarında Kadın: Amaç Mı? Araç Mı?. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0 (42), 756-784. DOI: 10.14520/adyusbd.1180267
- Tekeli, Ş. (1982). Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri. N. Abadan-Unat (Der.) *Türk Toplumunda Kadın* (s. 375-396). İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları.
- Tekeli, Ş. (2004). On Maddede Türkiye'de Kadın Hareketi. *Bianet*, 18 Eylül 2004
- <https://m.bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketi> (Erişim tarihi: 24.06.2022).
- Toprak, Z. (2022). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı (2018). 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/2019_Yili_Cumhurbaşkanligi_Yillik_Programi.pdf (Erişim tarihi: 07.06.2022).

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2019). 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı.

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/2020_Yili_Cumhurbaşkanligi_Yillik_Programi.pdf (Erişim tarihi: 07.06.2022).

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2020). 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/11/2021_Yili_Cumhurbaşkanligi_Yillik_Programi.pdf (Erişim tarihi: 07.06.2022).

Türk Ceza Kanunu’nun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.765.pdf> (Erişim tarihi: 24.06.2022).

Türk Medeni Kanunu, 2001.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> (Erişim tarihi: 28.06.2022).

Yılmaz, A. (2013). Halide Edip’te Kadın Hakları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 20 (1),119-134.

Yorulmaz, I. (2019). Japonya’daki kadın Üniversiteleri: Neden Kuruldular, Başarılılar Mı?. *BBC News Türkçe*, 05.07.2019.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48877807> (Erişim tarihi: 05.06.2022).

Declaration of Sentiments

<https://www.nps.gov/wori/learn/historyculture/declaration-of-sentiments.htm> Erişim tarihi: 15.06.2022.

Women's Rights in Turkey: A Review on Government Programs and Presidential Annual Programs After 2010

Duru ŞAHYAR AKDEMİR

Extended Abstract

The women's movement in Turkey started in the last period of the Ottoman Empire. The women's movements, the first wave of which was completed in 1935, began with the modernization movements in the Ottoman Empire and the Second Constitutional Monarchy. The development of the idea of freedom and women's participation in social life greatly impacted the emergence of these movements. The Civil Code declared in 1926 is an important development for the women's movement. However, in the Republic's first constitution, women were not given the right to vote. In the first elections held after 1934, 18 women entered the parliament (Moroğlu, 2016, p. 297). The second wave of the women's movement emerged in the early 1980s. Turkey's acceptance of the Beijing Declaration and Action Plan, which emerged at the 1995 Fourth Women's Conference in Beijing, is a very important development. The "Family Protection Law" enacted in 1998 is also an important success of the women's movements (Tekeli, 2004). In 2009, the "Parliamentary Committee on Equal Opportunities for Men and Women" was established within the parliament. Then, Turkey signed the Istanbul Convention (Moroğlu, 2016, pp. 298-299). Turkey left this contract, which it signed in 2011, with a "Presidential Decision" on March 20, 2021 (Toprak, 2022, p. 470-471).

The period after 2011 was analyzed within the framework of "government programs" and "Presidential Annual Programs" listed among official public documents.

Within the scope of the 61st Government Program (06.07.2011-01.09.2014), women were primarily addressed within the framework of the fight against discrimination: It was stated that people are the bearers of rights and freedoms. It has been stated that efforts will be made to ensure women's access to security services as a "social segment". It has also been stated that women's rights are an indispensable issue in the context of the "strong society goal". In the 62nd Government Program (01.09.2014-24.08.2015), it was said that the Istanbul Convention was signed "without reservations". Another issue mentioned in the program is that progress has been made in the access of women who are subject to discrimination based on religion (Başbakanlık, 2014, s. 76). An important point in the document is the statement that women "should not be left defenseless and unattended". With this expression, the woman has been transformed into a powerless creature that must

have an owner or be protected by someone. The 64th Government Program (25.11.2015-24.05.2016) included the subject of "women" under the main title of "Qualified People, Strong Society". Under this title, as in other Programs, the importance of women's rights in terms of the goal of a strong society has been mentioned. It has been stated that women are the "pillars" of both society and the family (Başbakanlık, 2015: 53). Within this framework, the goals set for women are as follows: improving educational opportunities; increasing participation in decision-making mechanisms and the labor market; providing "social security"; encouraging initiative. When we look at these goals one by one, we can say that they all correspond to at least one human right. Another important issue in the 64th Government Program is early marriages. In this regard, it has been stated that "educational services for the family" will be developed.

In the Program of 2019, the subject of women was included under the title of "Qualified People, Strong Society". However, the title "family and woman" was used instead of the title "women". The policies listed in this program are as follows: increasing training and counseling services, including pre-marital and divorce processes; ensuring women's access to their right to participation, work, and education; socio-economic policies take care of the family issue, protecting and strengthening the family; to eliminate the "negative effects of the media on the family", to develop training programs that increase "communication and interaction within the family"; development of service mechanisms to "reduce divorces" and "monitoring and guidance" opportunities for single parents; carrying out "awareness-raising" activities to combat violence and discrimination against women; carrying out studies on "gender-sensitive budgeting" (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018: 104-106).

In the Program for 2020, the subject of "women" was included under the title of "women". Under this heading, it has been stated that empowering women and transferring the gains gained by women to the development of the country is an important part of the "people-oriented development" approach (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019: 286). It has been stated that employers are encouraged to include women in business life (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019: 287). Within the framework of this current situation, preventing gender-based discrimination, ensuring equal opportunities for men and women, and empowering women have been the main objectives of the Programme. Combating violence is another policy item in the document. The purpose set for the issue of women in the 2021 Program can be expressed as preventing gender-based discrimination, ensuring equal opportunities for men and women, and empowering women, as in previous documents. The aim set in the 2022 Year Program can be expressed as preventing gender-based discrimination, ensuring equal opportunities for men and women, and empowering women, as in previous documents.

In this case, in the research we have examined the post-2011 period - in terms of government programs and annual programs - it is seen that the issue of women is mentioned in the documents. However, the issue was not discussed in the context of "human rights", "women's human rights" or "women's rights". Especially in the last four programs, it was observed that the focus was on the determination of the "current situation". Less emphasis is placed on "purposes" "policies" and "measures" in these documents. Another issue that draws attention in the documents is the positioning of women as the "pillars" of the family

and society. Women are generally discussed in the context of “work and family life”. This context is based on the Patriarchal approach rather than the human rights approach. This means the continuation of the social structure and cultural norms that will ensure the continuation of violence, inequalities, and rights violations (see also: Cengiz, 2021: 7-15).